

**Ομιλία Επιτρόπου Διοικήσεως και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
στη Δημόσια Διαβούλευση για τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας
για την υιοθεσία
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας – Σάββατο 12 Απριλίου 2014**

Αξιότιμη Υπουργέ Εργασίας,
Αξιότιμη Επίτροπε,
Αγαπητοί προσκεκλημένοι,
Φίλες και φίλοι,

Είναι με ιδιαίτερη χαρά που παρευρίσκομαι στη σημερινή δημόσια διαβούλευση για ένα τόσο ευαίσθητο θέμα όπως αυτό της υιοθεσίας. Είμαι σίγουρη ότι η σημερινή μας συζήτηση θα αποτελέσει πηγή περαιτέρω εποικοδομητικού διαλόγου και θα συνδράμει στην υιοθέτηση ενός άρτιου νομοθετικού πλαισίου.

Η υιοθεσία παιδιών αποτελεί ένα παγκόσμιο και διαχρονικό φαινόμενο. Πάντα υπήρχαν και πάντα θα υπάρχουν παιδιά που χρειάζονται και που επωφελοούνται από το θεσμό της υιοθεσίας. Η ιδέα ότι, μέσω της υιοθεσίας, προσφέρεται ένα υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον σε ένα παιδί που το στερείται φαντάζει ιδανική και σχετικά απλή. Όμως, ο καθορισμός των σχετικών διαδικασιών και προϋποθέσεων καθώς και τα ζητήματα που ανακύπτουν σε σχέση με το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν είναι καθόλου απλά. Αντίθετα, στις πλείστες περιπτώσεις, απαιτούν πολύ προσεχτική και εμπειριστατωμένη μελέτη αλλά και ευαίσθητους χειρισμούς.

Αυτό μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει αν αναλογιστεί κανείς το μέγεθος και την σοβαρότητα των αλλαγών που επιφέρει πρώτιστα στη ζωή του παιδιού μια απόφαση υιοθεσίας. Αλλαγές που αφορούν τους ανθρώπους που του παρέχουν φροντίδα, το όνομα του, το περιβάλλον όπου ζει, εκπαιδεύεται και εξελίσσεται ένα παιδί. Οι αλλαγές αυτές είναι μόνιμες και καθοριστικές για την περαιτέρω εξέλιξη του παιδιού.

Πέραν, όμως, αυτού κάθε απόφαση για υιοθεσία αποτελεί μια πρόκληση για τις αρμόδιες αρχές, καθώς καλούνται να σταθμίσουν και να συγκεράσουν μια σειρά παραγόντων, ώστε να διασφαλίσουν με τον καλύτερο τρόπο την άσκηση της πλειονότητας των δικαιωμάτων του παιδιού.

Ξεκινώντας κανείς από την προσπάθεια θεσμοθέτησης ενός πλήρους νομικού πλαισίου, αντιλαμβάνεται αμέσως τη δυσκολία του εν λόγω εγχειρήματος. Κι αυτό επειδή από τη μια πλευρά, ο νομοθέτης καλείται να προβλέψει απλές και ευέλικτες διαδικασίες, ώστε οι υιοθεσίες να μπορούν να ολοκληρώνονται σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα χωρίς αχρείαστη ταλαιπωρία, έτσι ώστε και τα παιδιά να τοποθετούνται το συντομότερο στο κατάλληλο περιβάλλον σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Από την άλλη πλευρά, όμως, οι διαδικασίες και οι προϋποθέσεις που τίθενται θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι θα υπάρχει διαφάνεια και αντικειμενικότητα στα κριτήρια που εφαρμόζονται και ότι θα ελαχιστοποιούνται οι κίνδυνοι εκμετάλλευσης και εμπορευματοποίησης του θεσμού της υιοθεσίας για αλλότριους σκοπούς.

Αυτή είναι και η πρόκληση στην οποία καλούμαστε κι εμείς να απαντήσουμε μέσω του Νομοσχεδίου που τίθεται σήμερα σε δημόσια διαβούλευση. Ομολογουμένως, το Νομοσχέδιο που έχουμε στα χέρια μας αποτελεί ένα εξαιρετικά θετικό βήμα προς την σωστή κατεύθυνση. Είναι γεγονός ότι το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο που αποτελείται κυρίως από τον περί Υιοθεσίας Νόμο με αρ. 19(Ι)/1995 παρουσιάζει ελλείψεις και κενά σε διάφορες πτυχές του, τα οποία το προτεινόμενο Νομοσχέδιο φιλοδοξεί να καλύψει, εισάγοντας ταυτόχρονα νέες ρυθμίσεις σε μια σειρά θεμάτων.

Η σημερινή Τοποθέτηση μου επί του προτεινόμενου Νομοσχεδίου θα επικεντρωθεί γύρω από τα ευρύτερα ζητήματα που με προβλημάτισαν κατά την μελέτη του και που ελπίζω να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω συζήτηση και αναζήτηση των καλύτερων δυνατών λύσεων.

Ένας από τους βασικούς στόχους, όπως αντιλαμβάνομαι, του Νομοσχεδίου είναι η αντιμετώπιση του απαράδεκτου φαινομένου των παράνομων υιοθεσιών και της εμπορίας παιδιών. Θεωρώ κοινή θέση όλων μας ότι ένας από τους αποτελεσματικότερους τρόπους πάταξης του εμπορίου και της εκμετάλλευσης παιδιών για σκοπούς υιοθεσίας είναι η θεσμοθέτηση, αλλά κυρίως η λειτουργία ενός απλού, γρήγορου και διαφανούς κρατικού συστήματος υιοθεσιών. Έχω την άποψη ότι ένας από τους βασικούς λόγους που οι υποψήφιοι γονείς καταφεύγουν σε άλλους παράνομους τρόπους υιοθεσίας, είναι, σε αρκετές περιπτώσεις, η δυσκολία των κρατικών υπηρεσιών να ανταποκριθούν στο ρόλο τους, δυσκολία που εκφράζεται συχνά με αδικαιολόγητες καθυστερήσεις, αδιαφανείς διαδικασίες και γραφειοκρατικές προσεγγίσεις.

Από την εμπειρία μου ως Επίτροπος Διοικήσεως στο χειρισμό παραπόνων που στρέφονται κατά των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας, θα ήθελα να εκφράσω τον προβληματισμό μου όσον αφορά την αντικειμενική δυνατότητα των ΥΚΕ να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις που θέτει το Νομοσχέδιο. Παρότι οι ρυθμίσεις του Νομοσχεδίου συνθέτουν, σε γενικές γραμμές, μια διαδικασία που συνάδει με τα διεθνή πρότυπα, η διαδικασία αυτή θα πρέπει να τεθεί σε εφαρμογή μέσω των δράσεων των ΥΚΕ και των κοινωνικών λειτουργών που εργάζονται σε αυτές. Έχοντας βαθιά γνώση των συστημικών αλλά και των πρακτικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας και χωρίς καμία διάθεση να υποβαθμίσω την, ομολογουμένως, αξιόλογη προσπάθεια που καταβάλλουν για εκπλήρωση του ρόλου τους, έχω την άποψη ότι η απονομή του συνόλου των αρμοδιοτήτων που σχετίζονται με την υιοθεσία στις ΥΚΕ, υπό τις δεδομένες συνθήκες λειτουργίας τους, θα οδηγήσει σε περαιτέρω καθυστερήσεις στη διεκπεραίωση των υποθέσεων και πιθανόν να αποτελέσει τελικά παράγοντα αποτροπής των υποψήφιων θετών γονέων να αποταθούν στην Πολιτεία για υιοθεσία.

Όπως και σε κάθε άλλο ζήτημα, η θεσμοθέτηση ενός ολοκληρωμένου νομικού πλαισίου αποτελεί μεν σημαντικό βήμα αλλά δεν αποτελεί την λύση. Οποιοδήποτε ρυθμιστικό πλαίσιο θα πρέπει να τύχει στη συνέχεια σωστής εφαρμογής από τις αρμόδιες αρχές, ώστε να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Βέβαια, η απάντηση στον προβληματισμό που μόλις εξέφρασα δεν βρίσκεται στην άνευ όρων ανάθεση αρμοδιοτήτων σε ιδιωτικούς φορείς ούτε και στην χωρίς όρια σύναψη ιδιωτικών συμφωνιών υιοθεσίας. Ο υφιστάμενος νόμος προνοεί την απευθείας τοποθέτηση παιδιών όταν έχουν προηγηθεί οι αναγκαίες διευθετήσεις μεταξύ των εμπλεκομένων.

Ειδικότερα, το ζήτημα των απευθείας τοποθετήσεων παιδιών κατόπιν ιδιωτικών συνεννοήσεων έχει απασχολήσει τους διεθνείς φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων και έχουν εκφραστεί πολλές και, συχνά, αντικρουόμενες απόψεις. Από τη μια υποστηρίζεται ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία ελαφρύνει το βάρος της αποκλειστικής διεκπεραίωσης υιοθεσιών μέσω της κρατικής αρχής, καθιστώντας την όλη διαδικασία πιο απλή και γρήγορη. Από την άλλη, έχουν εκφραστεί έντονοι προβληματισμοί όσον αφορά την δυνατότητα ουσιαστικού ελέγχου των λόγων και των κινήτρων που δίνουν έναυσμα στις ιδιωτικές αυτές συμφωνίες. Η διαπίστωση των πραγματικών λόγων και των δεδομένων που αφορούν μια ιδιωτική υιοθεσία είναι τις περισσότερες φορές ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα με αμφίβολο αποτέλεσμα.

Κατ' αρχήν θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι, παρόλο που είναι κατανοητή η έντονη ανάγκη των υποψήφιων γονέων για απόκτηση ενός θετού παιδιού, αυτή η ανάγκη δεν μπορεί να μεταφράζεται σε εκ του νόμου αξίωση. Σύμφωνα με τη διεθνή νομοθεσία και νομολογία, δεν υφίσταται «δικαίωμα» στην υιοθεσία από την πλευρά των υποψήφιων γονέων. Κι αυτό επειδή η υιοθεσία έχει ως πρώτιστο στόχο την εξυπηρέτηση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού μέσω της αναζήτησης του κατάλληλου περιβάλλοντος για αυτό. Με τον τρόπο αυτό, το παιδί αναγνωρίζεται ως

υποκείμενο δικαίου και δεν μεταφέρεται απλά από το ένα περιβάλλον σε άλλο εν ονόματι κάποιου αμφισβητούμενου δικαιώματος, αλλά αντιμετωπίζεται ως άτομο με τις δικές του ανάγκες και τα δικά του δικαιώματα.

Η θεσμοθέτηση της σύναψης ιδιωτικών συμφωνιών χωρίς την παρεμβολή και τον ουσιαστικό έλεγχο από την κεντρική κρατική αρχή αναμφισβήτητα αυξάνει το ρίσκο εκμετάλλευσης και εμπορευματοποίησης της διαδικασίας των υιοθεσιών, κάτι που εντέλει λειτουργεί εις βάρος του παιδιού. Πέραν τούτου, η υιοθεσία ενός παιδιού χωρίς να προηγηθεί η διαδικασία του συνταιριάσματος, δηλαδή χωρίς να διαπιστωθεί κατά πόσο το συγκεκριμένο οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου παιδιού, δημιουργεί επιφυλάξεις όσον αφορά την διασφάλιση τελικά του βέλτιστου συμφέροντος του.

Για αυτό το λόγο, πολλές χώρες έχουν επιλέξει να απαγορεύσουν πλήρως ή να επιτρέψουν υπό αυστηρές προϋποθέσεις την ιδιωτική πρωτοβουλία στο ζήτημα αυτό. Μελετώντας τη σχετική βιβλιογραφία και τις εμπειρίες άλλων χωρών, θεωρώ ότι θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο να επιτραπούν οι ιδιωτικές συμφωνίες για υιοθεσίες σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως στην περίπτωση υιοθεσίας από στενούς συγγενείς, και υπό αυστηρές και σαφώς καθορισμένες προϋποθέσεις, η τήρηση των οποίων θα ελέγχεται από την αρμόδια αρχή.

Όσον αφορά τις ειδικότερες ρυθμίσεις που έχουν ενταχθεί στο προτεινόμενο Νομοσχέδιο, θεωρώ χρήσιμο να θέσω υπό συζήτηση δύο παραμέτρους που, κατά την άποψη μου, θα πρέπει να τύχουν περαιτέρω επεξεργασίας.

Η πρώτη αφορά τη διαδικασία επανεξέτασης των αποφάσεων που λαμβάνονται από τη Συμβουλευτική Επιτροπή Υιοθεσιών σε σχέση με την καταλληλότητα αιτητών για σκοπούς υιοθεσίας. Στο νομοσχέδιο περιλαμβάνεται πρόνοια για δυνατότητα να αποταθούν οι ενδιαφερόμενοι στο Δικαστήριο εντός σαράντα ημερών. Θεωρώ, λόγω και της κρισιμότητας της

συγκεκριμένης απόφασης για την εξέλιξη της διαδικασίας, ότι θα ήταν χρήσιμο να προβλεφθεί ένα ενδιάμεσο στάδιο υποβολής ιεραρχικής προσφυγής, η οποία μπορεί να εξετάζεται από τον Υπουργό Εργασίας ή από άλλο όργανο, με διαφορετική σύνθεση από αυτή του πρωτοβάθμιου οργάνου.

Η δεύτερη παράμετρος πηγάζει από την ιδιότητα μου ως Ανεξάρτητη Αρχή Προώθησης Δικαιωμάτων Ατόμων με Αναπηρίες και αφορά ακριβώς τα ζητήματα αυτών των ατόμων που είτε είναι υποψήφιοι θετοί γονείς είτε παιδιά προς υιοθεσία. Με την ιδιότητα μου αυτή, παρατηρώ ότι έχει περιληφθεί ο όρος «παιδί με ειδικές ανάγκες», όρος που δεν συνάδει με τις σύγχρονες νομικές και κοινωνικές προσεγγίσεις στον τομέα της αναπηρίας και οι οποίες διέπουν την Σύμβαση. Θα αποτελούσε εισήγηση μου όπως υιοθετηθεί ο όρος «παιδί με αναπηρίες», σε συνδυασμό με τον ορισμό της «αναπηρία» όπως περιλαμβάνεται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με αναπηρίες.

Περαιτέρω, κρίνω σκόπιμο να εξεταστεί εκ νέου και να εξειδικευθεί ο τρόπος με τον οποίο θα διαπιστώνεται ότι η διανοητική, σωματική και ψυχική υγεία ενός προσώπου δεν επηρεάζει τη γονική του ικανότητα. Επειδή η τεκμηρίωση της αναπηρίας ενός ατόμου είναι από μόνη της ένα σύνθετο ζήτημα, η αξιολόγηση της καταλληλότητας του σε σχέση με την γονική του ικανότητα αποτελεί ένα ακόμη πιο πολύπλοκο έργο που προϋποθέτει εξειδικευμένους επαγγελματίες και σαφώς καθορισμένες διαδικασίες. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει οι σχετικές πρόνοιες να τύχουν περαιτέρω επεξεργασίας, ώστε να εξασφαλισθεί ότι δεν θα λειτουργούν τελικά εις βάρος των υποψήφιων γονέων με αναπηρία οδηγώντας σε αποκλεισμό ή διακρίσεις, χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει εκπτώσεις στις απαιτήσεις για την καταλληλότητα τους.

Όπως μπορεί να αντιληφθεί κανείς, η υιοθεσία αποτελεί μια διαδικασία καθοριστική πρώτιστα για την ζωή και την εξέλιξη ενός παιδιού και ακολούθως για τους θετούς του γονείς. Η ολοκλήρωση της σηματοδοτεί μια νέα αρχή στη ζωή και των δύο.

Κατά τη διαδικασία της υιοθεσίας, οι αρμόδιες αρχές καλούνται να θέσουν σε εφαρμογή την πλειονότητα των δικαιωμάτων του παιδιού που προβλέπονται από τη σχετική Σύμβαση, έχοντας ως συνεχές ζητούμενο την διασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού, μια έννοια που χρήζει διαρκούς αναζήτησης του νοήματος της σε κάθε ξεχωριστή περίπτωση και ερμηνείας ανάλογα με τις διαφορετικές συνθήκες, περιστάσεις και ανάγκες της υπό κρίση περίπτωσης.

Το Νομοσχέδιο που έχουμε ενώπιον μας αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό βήμα στην θεσμοθέτηση ενός νομικού πλαισίου που θα κατευθύνει και θα διευκολύνει τις αρμόδιες αρχές στο δύσκολο αυτό έργο. Είμαι βέβαιη ότι η σημερινή μας συζήτηση θα αναδείξει τις σύνθετες πτυχές του θεσμού της υιοθεσίας και θα συνδράμει έτσι στην διεξαγωγή περαιτέρω διαλόγου για την όσο το δυνατόν καλύτερη διασφάλιση των συμφερόντων του παιδιού, που αποτελεί άλλωστε κοινό μας στόχο.